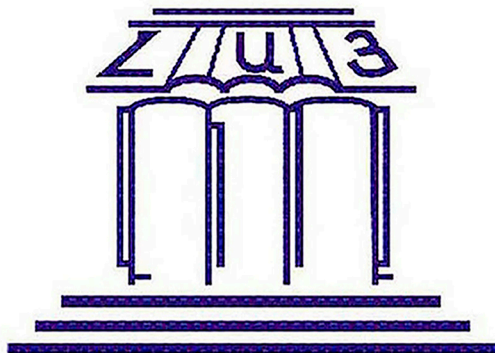

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նշ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1212

215

u-93

1923

2010

102
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՐԼԱՄԵՆՏԱԿԱՆ ԿԱՏԱՆՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՐԱԿԵՐՊՈՒՄԻ
ՄԱՐԿԱՆ ԿԱՌԱՐԱԿԵՐՊՈՒՄԻ

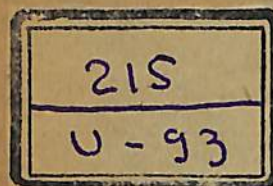
№ 4

Ի. ՍՏԵՊԱՆՈՎ

ՄՏՔԵՐ ԿՐՈՆԻ ՄԱՍԻՆ

Թարգմանեց Տ. Հ.

2001

ՅԵՐԵՎԱՆ

Մատչիկ Խաչիկայի Կենտրոնական օպերան

1923

232

23121

215
u-93

232

4 00 51

ՆԱԽԱԲԱՆ

Շիաակը կասեմ, վոր «Մտքեր կրօնի մա-
սին» զրքուկի խոհերի մեծամասնութիւնը ինձ
չե պատկանում: Չնչին բացառութիւններով յետ
գտել եմ նրանց Բ. Պասկալի, Մ. Գյուլյոյի, Կուլ-
տուրայի պատմաբանների և գերմանական աստ-
վածաբանների մոտ: Յեւ նվազագույն դեպքում
կարելի լի ասել, վոր այստեղից ե ծնվել այն
մղումը, վորն առաջնորդել ե իմ միտքը դեպի
բարձր հղացումները:

Գրվել են այս մտքերը յերկար ժամանակի
ընթացքում, մեկ տարուց քչով պակաս ժամա-
նակաշրջանում: Նրանք վերաբերում են չափո-
զանց բազմազան առարկաների: Սակայն, կար-
ծում եմ, վոր ընթերցողները կգտնեն նրանց
մեջ ներքին մի վորոշ միավորութիւն:

Շատ կցանկալի, վոր այդ խոհերի վրա մտածե-
լին ընկեր բանվորները, ընդհանրապես և բան-
վոր լեքիտասարգութիւնը՝ հատկապես:

Ի. Ս.

Հունիս, 1922

ՄՏՔԵՐ ԿՐՈՆԻ ՄԱՍԻՆ

1. ԱՍՏՎԱԾԱՂՈՐՈՆ ՊՏՐՈՒՄՆԵՐՈՒՄ

Համոզելով ինքն իրան, թե այս ինչ տեղում
զանձ կա թաղված, մարդն սկսում է գետին փորել:
Վոչ մի գանձ չգտնելով, նա համոզում է իրանք վոր
այնքան չի քանդել, վորքան հարկավոր էր. յեթե նա
նույն այդ տեղը ավելի խորը քանդեր՝ գանձը գտնե-
ված կլիներ:

Սկզբում մարդկությունը իր աստվածներին տես-
նում էր ամեն տեղ: Միևնույն է թե գանձ վորոնողին
թվար, վոր գանձերը ամեն տեղ էլ թափված են հողի
յերեսին: Յերբ նա սկսեց ուսումնասիրել բնություն է
մարդկային կյանքի յերևույթները՝ աստվածներն էլ
սկսեցին ավելի և ավելի հեռանալ նրանից: Շարժվե-
լով առաջ նա գեո յերևակայում է, թե աստվածները
ինչ վոր այստեղ, առաջաձիգ հեռունեղումն են բնակ-
վում: Սակայն նորանոր քայլերն էլ չեն մոտեցնում
նրան աստվածներին: Ընդհակառակը, աստվածները
ավելի յեն հեռանում, ցնդվում են ողում և մշուշնե-
րով են քողարկվում: Ստիպված ասում են, թե նրանք
ավելի հեռու յեն: Ավելի յեն դուրս վտարվում նրանք
բնությունից և մարդկային կյանքից: Շուտով այլևս
այնպիսի մի տեղ չի մնա, ուր նրանք կարող լի-
նային հեռանալ:

Յեզ այն ժամանակ մարդիկ կասեն. — Իզուր ե-
յինք մենք վատնում մեր ժամանակն և ույծերը զո-
րոնելով այնպիսի գանձեր, վորոնց մասին խոսում են
միայն հեքիաթները: Այո, գետինը կփորենք, սակայն
լուի նրա համար, վոր հանենք այնտեղից հանքեր և
քարածուխ: Վոչ թե կախարդանքով, այլ գիտությամբ
պիտի կոտուցված լինի նոր կյանքը:

2. ԱՊՈԳՐԱՅԻ ԿՐՈՆԸ

Ներկայումս վոչոք չի սկսի խոսել ապագայի աս-
տվածքաբանության մասին: Աստղաբաշխությունը,—աստ-
ղերի շարժումների հիման վրա կառուցած գուշակու-
թյունը այս կամ այն մարդ-անհատի ճակատագրի մա-
սին,—փոխարինվել է այսպիսի գիտությունը, վորն ուսում-
նասիրում է յերկնային լուսատուների իրական շար-
ժումները և գտնում է նրանց մեջ կանոնավորություն
յիվ օրինաչափություն: Ժամանակակից աստղագիտու-
թյունը կարող է այժմից իսկ ասել, թե ինչպես են
գառավորված լինելու աստղերը տառը, քան, հա-
րյուր և ավելի տարուց հետո: Աստղագիտությունը գի-
տե, վոր լուսատուներից շատերը միլիոնավոր և հա-
զարավոր միլիոն անգամ ավելի մեծ են, քան մեր յեր-
կրագունդը: Ծիծաղելի է անմիտ է այն կարծիքը, թե
այդ լուսատուները գոյություն ունին և շարժվում են
միմիայն նրա համար, վորպեսզի գուշակեն գալիք ճա-
կատագրերը մի ինչ վոր նորածին մեղուների, վորի ա-
նունն է՝ մարդ:

Աստղաբաշխությունը վերջնականապես մեռել
է: Ապագայի աստղաբաշխության մասին չեն խո-
սում: Սակայն ինչո՞ւ չեն զգում, վոր նույնքան ծի-
ծաղելի չե խոսել ապագայի կրոնի մասին:

2. ԿԱՐԵԼԻ՝ ՅԵ ԱՐԻՅՈՒՔ ԱՊՐԵԼ ԱՌԱՆՅ ՀԱ- ՎԱՅԻ

Հին յեգիպտացին յերբեք չեք կարող հավատալ,
վոր մարդիկ կարող են ապրել առանց իր տաճարների
և առանց այդ տաճարները լցնող սրբությունների—
առանց իր աստվածների արձանների, վորոնք կեկոր-
դիտելի, կատվի, յեղան տեսք ունեյին և կամ նրանց
զլութեներով էյին զարգարված: Յերբեք չեք հավատա
յեգիպտացին, թե կարելի չե ապրել առանց աղոթք-

ների և առանց զոհաբերությունների այդ աստվա-
ծների համար: Յեվ նա չէն հավատա, վոր այդ աստ-
վածները գուրկ են իշխանությունից ընտելյան ույ-
ժերի վերաբերմամբ և վոր նրանց հասցեյին ուղղած
աղոթքները վոչ մի ազդեցություն չեն գործում հացի
բուսնելու, հոտերի բազմացման և հիվանդություննե-
րի պատճառների վրա:

Այդպես ել այժմյան հավատացյալին անկարելի
չե թվում, թե մարդիկ կարող են ապրել առանց յե-
կեղեցիների, առանց նրանց պատերը ծածկող սրբա-
նկարների, առանց քանանանների, առանց մաղթանք-
ների և առանց կախարդական գործողությունների,
վորոնք կոչվում են սուրբ խորհուրդներ (ТАИНОУ):

4. ՀԱՐԳԱՆՔ ԴԵՊԻ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԶԳԱՅ- ՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

Գիտության հաղթանակների շնորհիվ խաբիված
են բոլոր կրոնները, նրանք դարձել են յերբեմն ամ-
բողջական մի աշխարհայացքի իրարից անջատված
բեկորներ, նրանց վերջնական կործանումը—լուկ ժա-
մանակի խնդիր է:

Բոլոր խելացի մարդիկ տեսնում են, վոր անհնար
քան է պաշտպանել այն հեքիաթները, վոր հրամցնում
են մեզ զանազան կրոնները: Վոչոք արգեն չի խո-
սում կրոնը հարգելու մասին Սակայն, ցանկանալով
տարկեաել (отсочить) նրանց կործանը, պահանջում
են հաղթանակ ցույց տալ հավասացյալների կրոնական
զգացմունքներին:

Միթե հարկավոր եր հարգել կրոնական զգա-
մունքները այն վայրենու, վոր կենդանի մարդկանց
եք զոհաբերում իր կուռքերին: Միթե մենք հարգան-
քով պետք է նայենք եսկիմոսին, վորը փայտից մար-
դանման մի կերպ շինելով և ձկան յուղ թափելով նրա
վրա, վորպես հատուցումն՝ սպասում է նրանից մի լավ

ձկան բերք: Յեւ միթե պետք է զգացիլ, տեսնելով այն մարդկանց, վորոնք «սուբը» շուրջ ցողելով դաշտերին, յերկավախում են թե ինչ վոր մի աստված, քնդորինակելով նրանց արածը՝ անձրե կտեղացնի նրանց դաշտերին:

5. ԱՍՏՎԱԾԱՅԻՆ ՅԵՎ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԱՐԴԱ- ՐՈՒԹՅՈՒՆ

Մտավորապես թույլ, մանրիկ և գծուծ մարդիկ սովորած են սուկալի վիրավորազգացութեամբ: Նրանք հիվանդազին կերպով կասկածամիտ են և նրանց միշտ թվում է, թե նրանց վոչոք մարդահաշիվ չի առնում և թե նրանց ուզում են վիրավորել: Այդ պատճառով նրանք սովորաբար խեղդվում են իրանց մշտական դալուլթից, բոլորին խեթ-խեթ են նայում և ուրախ են ամեն մի պատեհ և անպատեհ առիթից, վորպեսզի չարիք պատճառեն իրանց թշնամիներին:

Մտավորապես և բարոյապես խեղ մարդը, իր ուշիկ մեջ գտնելով իր հենարանը, հանգիստ և սրտաբաց կերպով է մտենում մարդկանց: Նրանից խուսափում են նույնիսկ իրական վիրավորանքի վորձերը: Նա ներսզամտաբար ժպտում է, յեթե նրան վիճակվում է հանդիպել ստորաքարշ թշնամանքի և իր լայնահոգի, մարդկային վերաբերմունքով դեպի թույլերի թուլութեանները ողնում և նրանց զսպելու ուժով:

Սակայն վորտեղից և այդպիսի տմարդի վիրավորազգացութեանը և վրեժխնդրութեանը աստծու մեջ: Մի խնձորի համար—կտաղի դալուլթի պոթկում, անեծք թափել վոչ միայն մեղապարտների, այլ և նրանց սերունդների տակերջ շարանները վրա: Հարգողազգացութեան պակասի համար—անդուսող բարկութեան, ջրհեղեղ, վոր կործանում է բովանդակ մարդկութեան:

Նը, այս թվում և ծծկեր և նույնիսկ դեռ չծնված յերկաաներին: Մի չնչին մեղանչումի համար—խելացնաբ կատաղութեան, վոր դատապարտում է մեղավորին հավերժական տանջանքների:

Վնչ, մարդկային բարոյականութեանը անսահմանորեն բարձր և և մաքուր՝ աստվածային վայրենի բարոյականութեանից:

6. ԿՐՈՆՆ ՈՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Նախապատմական շատ ժողովուրդները, դադարելով մարդակերութեանից, դեռ շատ յերկար ժամանակ զբանից հետո, վորպես սնունդ իրանց աստվածների համար՝ կտտարում էյին մարդկային զոհաբերութեանները:

Կուսալաշտական աստվածները անբարոյական են, վրիժառու և վայրագ են, իսկ նրանց յերկրագուններն արդեն նման հատկութեանները իրանց վոխնաբերութեանների մեջ համարում են հակաբարոյական հատկութեաններ:

Հրեյական Յեհովան ներկայացվում էր վորպես շատ ավելի չարասիրտ և վրիժառու մի աստված, քան նրան հավատացող հրեաները:

Քրիստոնյաների համար մասսայական բազմութիվ վայրագութեանները զգվելի կդառնային, յեթե միայն յեկեղեցին նրանց սրբազործած չլիներ:

Շատ քրիստոնյա—հայեր իրանց կյանքերը կը զոհաբերեյին իրանց զավակների յերջանկութեան համար: Բայց նրանք բոլորն էլ հավատում են, վոր աստված առանց վորեն վշտահորութեան իր սեփական փառքին զոհաբերեց իր միակ և կատարելապես անմեղ վորդուն:

Կրոնների արդարութեանն ու բարոյականութեանն—բարբարոսական արդարութեանն ու բարոյականութեանն է, ինչպես և այն դալուլթանները, յեբք նրանք ծնունդ են առել:

7. ՔՐԻՍՏՈՆԵՑԱԿԱՆ ՍԵՐՈՒ ԴԵՊԻ ՄԵՐԶԱՎՈՐԸ

Սիրիր քո մերձավորիդ. դրա համար դու կժառանգես յերկնային արքայությանը:

Սուսափիր չարիք անելու մերձավորիդ. հակառակ դեպքում քեզ համար պատրաստված կլինի զենհետքորտը հուրը:

Ինչպէս յե սա կոչվում սեր զեպի մերձավորը և վոչ թե սեր զեպի սեփական անձը:

Իր թղթում՝ առ հռովմայեցիները (գլուխ 12, հասկածներ 19, 20, 21) Պողոս առաքյալն էլ և պահանջում. — «Մի լինիր հաղթված չարութեամբ, այլ հաղթիր չարիքը բարութեամբ»:

Յեւ իբրեւ բացատրություն այս սողերի, գրում է. — «Մի լինիր վրիժառու ձեզ համար, սիրեցյալներ, բայց թողեք, վոր իջնի բարկութեանն ասածու: Վորձինտե զբված է. — ինձ վրիժառութեան, յե՛ս՝ կհատուցեմ, ասում և ասովածը»:

Ուրեմն, թողութեան շնորհելով ձեր թշնամիներին, մխիթարվեցե՛ք այն գիտակցութեամբ, վոր աստված կպատժի նրանց իր վրիժառութեամբ ավելի վայրագորեն, քան դուք ինքներդ կարող էիք վրեժխնդիր լինել:

Սակայն, սա ինչ թողութեան և մեզ վերափութողների համար:

Յեւ նույն տեղում Պողոս առաքյալը գրում է. — «Յեւ այսպես, յեթե քո թշնամին քաղցած է՝ կերակրիր նրան, յեթե ծարավ է՝ հազեցրու նրա ծարավը, վորովհետեւ այսպես վարվելով, դու երազլիսն այրվող ածուխներ կծողովես»:

Ուրեմն, քո հեղութեամբ թշնամուդ վերարբժամք, քնացրու նրան, զսպիր նրան զղջումից քեզ պատճառած չարութեան համար: Յեւ վորպես հատուցում քո այդ արարքին, դու կհրձվես այն տեսարա-

նից, թե ինչպես և քո թշնամին տանջվում զենհետքեւն բոցերում:

Եւ ինչպէս յե կոչվում սա ներումն թշնամիներին, սեր զեպի նրանց և վոչ թե ամենապայտուկ ատելութեան և վոչ ամենաստոր չարախնդութեան:

Քրիստոնյաներն ավելի բարոյական են և ավելի մարդկայնական, քան թե նրանց կրոնք:

Նույնն են և բոլոր մյուս կրոնները:

8. ՍՐԻՈՒԹՅԱՆ ՎՈՂՋԱԽՈՋՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վոչ մի բան այնքան չի պղծում մարդուս, վորքան ֆիզիքական պահանջների բացարձակ ժխտումն: Վորքան շատ է ժխտում նա այդ բոլորը, վորքան շատ է անիծում նրանց, վորպես մեղսավիշ և սատանայական զգացումներ, այնքան ավելի անողորմարար են ախրում նրանք նրա բոլոր զգացմունքներին և մաքրելին: Քրիստոնյա սրբակենաց մարդու միտքը, վորը դիշերը և նույնիսկ ցերեկը անապատներում տեսնում եր տասնյակներով մերկ և պարզ անառակներին, վորոնք իրանց հրարորոք ձեռքերն էլին պարզում նրան, ավելի աշխատելով եր, տասնյակ և հարյուրավոր անգամ ավելի անբարոյական եր, քան այն գյուղացու ուղիղը, վորն ամուսնացել և յերթաստորդ հասակում և չե գիտցել վոչ մի գայթակղութեան:

Չկա վոչինչ ավելի կեղծամիտ, քան այն դորձվածքը, թե՛ «արդար մարդու քնով է քնել»: Քրիստոնյա սրբակենաց մարդու յերազները՝ ամենատանձաբուր, ամենակեղտոտ յերազներն են:

Ինքը կրոնն եր յեւ տալիս ֆիզիքական զսպված պահանջներին և սնում եր հեշտասիրութեանը, զարգացնելով այն, վորպես մի այրող և կլանող հիվանդութեան:

Աստվածամոր ձեռքերը համբուրներով ծածկող կրոնավորը, Մարիամի հետ զրուցող Հիսուսի վտաքե-

բը համբուրող մենուհին, սրանք բոլորն էլ անգիտակցաբար իրանց շործերով և արարքներով արտահայտել են հոգեկան այն փոթորիկը, վորն ատաշանում և նրանց մեջ ամեն մի գեղեցիկ կնոջ, կամ գրքավիշ աղամարդու անսրից:

Փրկության վարձակով անստակությունից, նրանք տվել են իրանց ամենակործանիչ և անբնական անստակության:

9. ՀԱՎԱՏՆ ՈՒ ԴԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կրոնական հավատը կասեցնում է մարդկային հոգու թռիչքը, սահմանափակում է մտքի շրջափայլը: Արևելյան մի առասպել ասում է թե աշխարհն կանգնած մի փղի մեջքին, այս փղը կանգնած է մի հսկա կրիայի վրա, վորը լողում է կաթի ծովերում: Արդյոք մեղք կլինի, յեթե հավատացյալը հարցնի թե ապա ինչի վրա է կանգնած այդ կաթի ծովը: Սակայն նա պարտավոր է չափավորել իր հարցասիրությունը և կանգ առնել այնտեղ, ուր բացատրությունն բնականում է: Վերջի վերջո՝ նա դադարում է նկատել, վոր այստեղ բացատրության ընդհատումն ունի յե:

Յես գիտեյի մի թութակի, վորը շվիացնում էր.

«Чужие, пыжие где ты был» յերգը: Բայց նա գիտեր միայն մինչև «где» բառը և միշտ կանգ էր առնում այդ հնչյունի վրա: Ինչպես յերևում էր, նա շատ դո՛ւ էր իր այդ անկատար յերգից և չէր զգում նրա բնահատման ամբողջ անմատթյունն ու արհեստականությունը: Այսպես են և հավատացյալ մարդիկ: Մտածելով յերևելյանների մասին, նրանք դալիս հասնում են այն հնչյունին, ձայնին, բառին, վորի վրա մանկուց նրանց օտարեցրել են կանգ առնել: Յիվ հնազանդորեն կանգ են առնում իրանք և կանգնեցնում են իրանց յերեխաներին: Նրանք, վորպես թութակներ, դադարում են նկատելուց, վոր իրանց յերգը բռնադրոյսիկ և անմիակերպով խզված է:

10. Ի՞ՆՉ Ե ՀԱՎԱՏԸ

Հավատը, դա-վայրենի և բարբարոս ժողովուրդների աշխարհագրացումներն են, վորոնք պահպանվել են մեր ժամանակակից հասարակությունների մեջ: Յեթե այն մարդիկ, վորոնք բառացի կերպով դավանում են այն ամենը, ինչ ասված է կրոնական գրքերում, մի որ իշխանության տեր դառնային, նրանք կաշխատեյին զիտությունն ու ամբողջ հասարակությունը վերադարձնել դեպի վայրենության և բարբարոսության ժամանակները:

Հավատը, դա այն խարխախն և, վորով ուղում են այս կամ այն ծանծաղուտին ամբացնել այն նավը, վոր պատրաստվել է հեռավոր ճանապարհորդության, ուսումնասիրությունների և այն ամենի հետադուրության, ինչ ընկած է մեր հոբելոններից դուրս:

11. ՀԱՎԱՏՈՒ ԿՈՒՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մեկ բրամին (հնդկական քահանա), յեվրոպացուն հանդիպելիս, պարծեցավ իր բարեպաշտությամբ: «Յես, — ասում էր նա, — կյանքումս չեմ սպանել մի փոքրիկ մժեղի անգամ: Յես խնայում եմ բոլոր արածներին կյանքը»:

Յեվրոպացին լուրթյամբ պարզեց նրան մանրագիտակը և ցուց տվեց, վոր կերակուրի ամեն մի չնչին փշրուկների և ամեն մի կաթիլ ջրի մեջ բազմաթիվ մանրիկ արարածներ են խլրատում:

Շմած բրամինը վերադարձեց մանրագիտակը յեվրոպացուն: «Նվիրում եմ ձեզ» — ասաց յեվրոպացին: Բրամինը խանդավառությամբ առավ մանրագիտակը և խփելով քարին փշրեց այն ու ջարդեց:

Յեթե բրամինի իշխանությունը թույլ տար, նույն ձևով նա կփշրեր և մարդկային քանակաւորությունը:

Ձիւրիւն լծելիս հաճախ նրանց աչքերէն կաշկե փափաքներ են գնում, վորպէսզի նրանք այս ու այն կողմը չհայեն: Այն ժամանակ նրանք մի վորոշ կետ են տեսնում և անգիտութեան խոհեմութեամբ շտապում են դեպի այն կետը, զեկամարվելով մտրակի իշխանութեամբ:

Յեթե բոլոր կրօնների բրամիների իշխանութեանը մնար՝ նրանք ամբողջ մարդկութեան աչքերին փափաքներ կդնէին, վորպէսզի նրանք ուրիշ մի բան չտեսնեն, բացի այն, ինչ սովորեցնում են բրամիները և նրանց սուրբ գրքերը:

12. ԿՐՈՆԻ ՅԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կրօնը մեծ ինքնագոհութեամբ վաղուց արդեն գանձում և համարում այն ամենը, ինչ գիտութեանը դեռ վորոշում և: Գիտութեանը դեռ միայն ուսումնասիրում, լսում և դիտում և, մինչդեռ կրօնը հայտարարում է, վոր այդ բոլորը նա տեսել և լսել և յերկու հազար կամ նույնիսկ յոթ հազար տարի առաջ, յերբ մարդիկ դեռ տղետ, բարբարոս և վայրենի էին: Գիտութեանը լսում և առարկութեաններ և ուղղումների յի յենթարկում իր յեղրակացութեանները: Կրօնը ուղղակի կարգադրում և կրկնել այն, ինչ գրված և նրա գրքերում: Գիտութեանը ազդում և բանականութեան վրա և աշխատում և կենդանացնել գիտակցութեանը: Կրօնը, ընդհակառակը՝ կուգենար սպանել գիտակցութեանը և դրա համար պատմում և, թե ինչպէս չարաչար պատժեց ատմած ատաշին մարդկանց՝ նրանց գեպի գիտութեանն ունեցած ձգտման համար: Բահանաներն ամեն մի տարակուսանքն ու կասկածը մեկնում ևր վորպէս հավատի թուութեան, մեղք և ապիկարութեան, վորոնց դեռ պետք և պայքարել ամենափճաւան միջոցներով: Իսկական հավատացյալը պետք

և ճնշի իր սրտում ինքնուրույն մտածողութեան և գաղափարութեան ամեն մի ընդունակութեանը:

13. ՎՈՐԻՆ՝ ՀԱՎԱՏ, ԻՍԿ ՎՈՐԻՆ՝ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հին ժամանակները, յերբ՝ ճնշվածների հակայական մտածանքները անգրագետ էին, շահագործողական իրավակարգի պաշտպանները ավելի պարզախոս էին: Մի հարցութեան տարի առաջ նրանք ուղղակի այսպէս էին գրում. «Կրօնը պետք և պահպանել ժողովրդի հոգիները»: Յեւ նույնիսկ հարցութեան տարի առաջ պատմարան Գիգոն անքողարկ պարզախոսութեամբ հայտարարում ևր. «Բրիտանիկութեանն անհրաժեշտ և ժողովուրդների համար. նա հարգապահութեան իսկական զպրոցն է»: Իսկ նրա աշակերտը այս խոսքերը բացատրում ևր այսպէս. «Առանց կրօնի գոյութեան սոցիալական խնդիրը, այսինքն պայքարը հանուն ճշմունքների վերացման, կվողողի ժողովուրդներին: Յեկեղեցին անհրաժեշտ և սեփականութեան ամբողջական համար»:

Այժմ սեփականատերերը հարկադրված են ավելի զգուշ լինել: Նրանք պետք և այնպէս ձեռնարկ, իրր թե իրանք էլ հավատացյալներ են:

Բայց իրանց հոգու խորքում նրանք առաջիկա պէս են շարունակում մտածել և նույնքան էլ խորը առում են ժողովրդական մտածանքներին: «Սոցիալական վոսկրաւորների» համար գիտութեանը, իսկական գիտելիքները «Սե վոսկրաւորների» համար հավատքը և այն անմիտ բացատրութեանները, վորոնք տրված են այսպէս կոչված սուրբ գրքերում: Այսպէս ավելի հանգիստ կլինի:

14. ՀԱՎԱՏՆ ՈՒ ՄԱՐԳՎՈՒԹՅԱՆ ՁԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

Առավելապէս խորը և շիտակ պարզաբանումներ աշխարհի մասին և այն բոլորի վերաբերմամբ, ինչ

այնպէս կատարվում է, մենք վորոնում ենք դիտու-
թյան մեջ:

Բայց ինչու չեն համապատասխաներ խրատներ
առնելու համար դիմում բարբարոսներին և վայրենի-
ներին: Միթէ նրանք կարծում են, թէ այդ տգիտ
մարդիկ վոր և է մի բան ավելի սարգ և խորն ելին
քմրոնում, քան այդ հասկանում են նորագույն սե-
րունդները:

Այն աստվածը վորն իբր թէ թելադրել է զանա-
զան կրոնների սուրբ գրքերը, ի հայտ և բերում աշ-
խարհը չհասկանալու ապրեցնող փաստը: Նա վոչինչ
չգիտէ, բացի այն մի կտոր հողից, վորի վրա ապրում
էին նրա նախնական յերկրագոյնները: Նա այնքան
տգիտ ն, վոր նույնիսկ ծխական զպրոցի ուսուցչի
կոչման քննութիւնը տալ չէր կարող: Սակայն համա-
պատասխանը գիտեա շարունակում են իրանց համար
խրատներ և ուսուցմունք վորոնել այն գրքերում, վո-
րոնց իբր թէ այդ աստվածն է թելադրել:

Շատ հաճախ այդ աստվածը չի կարողանում իր
մտքերը շնորհով արտահայտել:

Իսկ համապատասխանը, փոխանակ կիսազրտդեա
համարելու նրան, ինչ վոր խորհրդավոր իմաստ են
վորոնում նրա տգիտութիւնն մեջ:

Իբ բարոյական հասկացողութիւններով աստված
բարբարոս և է վայրենի:

Իսկ համապատասխանը զգացվում են բարբարոս-
ների և վայրենիների գրվածքները կարգալիս:

Այդ միեւնույն և թէ մեծ, հասակավոր մարդը
խրատներ և խորհուրդներ առնել այն յերեխայից,
վորը գեռ նոր և սկսել իր թոթովանքները:

15. ԻՆՉՈՒՆ ՅԵՆ ԶԳԱՅՆՈՒՄ ՍՈՒՐԲ ԳՐԷՆՐԸ

Բոլոր կրոնների սուրբ գրքերը մինչև այսօր էլ
ամեն մի համապատասխան համար սրբազան իրեր են:

Գիտելով նրանց ամեն մի համապատասխան հենց սկզբից
զգում և ինչ վոր հողեկան ակնածութիւն և թրթիւ:

Իսկ հողեկան ակնածութիւն և թրթիւ գցալով,
նա այլևս չի ուզում բմբռնել նրանց իմաստը և մի-
միայն զգացվում է:

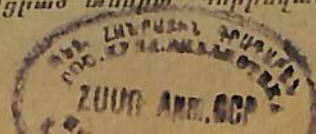
Նրա ուղեղին են հասնում միայն այն համալած-
ները, վորոնք նա ըմբռնում է: Անհասկանալի ան-
միտ տեղերից նրա միտքը սահելով անցնում է ա-
ռանց կանգ առնելու: Այդ իսկ պատճառով հիշյալ տե-
ղերը նրա մտքում կասկածներ կամ բողոք և հակաճա-
սութիւն չեն առաջացնում:

Այդ պատճառով նրան չեն վրդովում և այն վայ-
րենական և կամ բարբարոսական բարոյականութիւնը,
վորն արտահայտված և քարոզիչների, մարգարեների
և նույնիսկ հենց իրեն՝ աստծու, կամ աստվածների
խոսքերում և դործերում և վորը ժամանակակից մար-
դու համար վոչ այլ ինչ է, յեթէ վոչ մի ազադակող ան-
բարոյականութիւն:

Սուրբ գրքերը մինչև այսօր զգացնում են իա-
վապատասխանի, վորովհետեւ նրանք բոլորն էլ գեռ
սրբազան են համարում այդ գրքերը:

16. ՍՈՒՐԲ ԳՐԷՆՐԻ ԱՏԱԿԱԾԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մահմեդականի համար դուրանի եջերից ինքը
Ալլան և խոսում Իսկ քրիստոնյան կասի. — «Վոր-
քան խրթին բաներ կան այդ գրքում»: Բրամինն իբ
Վեդաներից աստվածային խոստովանութիւնների
ձայներն և լսում: Իսկ քիչ թէ շատ զարգացած մահ-
մեդականը կասի. — «Ինչ մանկական հեքիաթներ են
պատմված այդ յերկերի մեջ»: Ինքն աստվածն և խո-
սում քրիստոնյաների հետ ավետարանների եջերից:
Սակայն այժմ նույնիսկ բողոքական քահանաներն են
ամաչկոտութեամբ աշխատում լուսթյամբ անցել ավե-
տարանների հրամցրած ամփա հորինվածքների մո-

տով, կամ աշխատում են բանականորեն մեկնել այդ-
պիսի տեղերը:

Այսպես կոչված սուրբ գրքերում աստվածային
վոչինչ չկա: Յեւ միմիայն հավատացյալներն են այն-
տեղ վորոշում աստծուն և իրանց հնարած աստծուն
գնում այնտեղ:

17. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՎՈՒԹՅԱՆ ԶՈՅՐ

Քրիստոնյաները հավատում են, վոր հանուն
մարդկության մեղքերի քաղության աստված ուղար-
կեց իւր վորդուն չարչարվելու և մեռնելու:

Ըստ քրիստոնյաների հավատքների, մարդկությու-
նը դատապարտված է Ադամի մեղքի համար. — աստծու
որենքին չհաղատակվելու համար, և այն պատճառով,
վոր նա համեստ արտալ այն խնձորը, վոր կախված էր
ծառից բացելիքաց, աչքի առջև և վորն, անհայտ և
թե ինչու՝ արգելված էր ուտել:

Ուրեմն՝ մարդկությունը դատապարտված է մի
այնպիսի հանցանքի համար, վորում մեղավոր չէ, մի
հանցանքի, վորի կատարողն և յեղել նրա հետավոր
նախնին:

Այդ միևնույն և, թե մի վոմն Իվանովի հանցան-
քի համար հալկերժական աքսորի դատապարտեցին և
իրան՝ Իվանովին, և նրա վորդիներին, և թոռներին և
ծոռներին և այլն այսպես մինչև անարտաբերելուն:

Կրիլովի առակում դայն ուզում և ուտել գառ-
նուկին այն բանի համար, վոր այդ գառնուկի հայրե-
րը, թե յեղբայրը, քաւորը, քուին, մի խոտքով բա-
րեկամներին և ազգականներին մեկը՝ կոպիտ խոտք էր
ասել զայլին:

Բայց չի՞ վոր դա գայլն էր և վոչ թե աստվածը
զազանության ձրեշը և վոչ թե՝ վերնոյի արարածը:

Այս դեռ քիչ և. հանուն հնազույն Ադամի մեղ-
քերի քաղության չարչարանքների պիտի յենթարկին

մահվան պատժի պիտի արժանանա և աստծու միակ
վորդին՝ մի անմեղ արարած, վորը մոչ մի մասնակցու-
թյուն չի ունեցել Ադամի հանցագործության մեջ:

Վորե և վայրենի ցեղի իշխանը հարեան ցեղի
ներկայացուցիչներին մեկի կողմից իրան հաղցրած վի-
րավորանքի համար՝ ավերում և նրա զյուզը, կոտո-
րում և բոլորին միչև իսկ ծծկեր յերեխաներին, իսկ
կենդանի մնացածների վրա տուրք և նշանակում և
անում և այդ տուրք և նրանցից, և նրանց վորդի-
ներից, և թոռներից: Իսկ հետո, վերադառնալով ուղղ-
արշավից, ծեծի յե յենթարկում և սեփական յերեխա-
ներին: Հարկնալ, զրանից հետո իցե թե իշխանի սիր-
տը վորք ինչ թեթեանա և նրա բարկությունն անցնի:
Բայց սուր՝ գայլի և վայրենու արգարություն և բարո-
յականություն և:

Յեւ այստեղ ինչ զգացվելու և բարոյական բան
կա: Այստեղ ամեն մի գործողությունը՝ խայտառակ
կամայականություն և, անմիտ անհեթեթություն:

Յեւ այս բոլորից զգացվում են լոկ այն պատճա-
ռով, վոր ժամանակակից մարդը այս հարցերի մասին
յերբեք չի մտածում, վորովհետեւ այս ամենը չափա-
զանց անհեթեթ և ժամանակակից մարդու համար:

18. ՄԱՐԴԻԿԻ ՍՏԵՂԾԵԼ ԵՆ ԱՍՏՎԱԾՆԵՐԻՆ ԻՐԱՆՑ ԿԵՐՊ ՈՒ ՆՄԱՆՈՒԹՅԱՆԻ

«Այո, յեթե ձեռքեր ունենային յեղները կամ
ձիերը առյուծների հետ, կամ յեթե ձեռքերով նկա-
րեցին և ամեն ինչ ստեղծելին մարդկանց նման, այն
ժամանակ կսկսեցին աստվածներին նկարել իրանց
նման կերպերով. — ձիերը՝ ձիերի նման, իսկ յեղնե-
րը՝ յեղների պես: Յեւ ձեռք կտային նրանց այնպես,
ինչպես իրանք ունեն: (Բաննոֆուն, — հին Հունաստանի
փիլիսոփա, ապրել և մեղնից 2,500 տարի առաջ):

19. ԻՆՉՊԵՐ Ե ՊԵՆՏԱՆՎՈՐ ՀԱՎԱՏՐ

Մի մարդ, վոր իրան հավատացյալ եր համարում, ասաց,— Վենթե յես ինձ ստիպեցի հավատալ այն ամենին, ինչի հավատալու հրաման ե տալիս ինձ իմ կրօնը՝ յես բոլորովին կզազարեցի հավատալուցս։

Ամեն մի հավատացյալի համար անձեռնմխելի յե մնում հավատալիքների մի փառքիկ մասն, վարի գեթ դեռ ես բողոքում եմ նրա զգացմունքներն ու միաջր։

Պահպանելով այդ մասը, նա յերևակայում ե թե պահպանում ե իր հավատը։ Այսպես ե ջուրմերը, քահանաները, հարմարեցնելով իրանց ուզմունքը ազնիվ ժամանակակից հայացքներին ե խորամանկամիտ կերպով մեկնելով իրանց սուրբ գրքերի մշտնապարտեղները նոր ձևերով, հավատացնում են, թե հավատը մնում ե նույնը, ինչ վոր նա եր սրանից մի հազար տարի առաջ։

Յեթե նրանք ստիպեցին իրանց հառին հավատալ այն ամենին, ինչ սովորեցնում են նրանց սուրբ գրքերը, ապա բոլոր կրօնների ջուրմերը շատ շուտով բոլորովին առանց հառի կմնային։

20. ԱՌԱՋԱՆԻՑ ՀՈՐԵՎՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Առաջամիտ հոգևորականութեան մասին են խոսում։

Բայց ինչպե՞ս կարող ե հոգևորականութեանը առաջամիտ լինել։ Ինչպե՞ս կարող ե նա մարդկութեան մասվոր զարգացման կողմնակիցը լինել։

Նա ինքը պահպանվում ե լուի այն պատճառով, վոր մինչև այժմ բռնի կերպով զսպել ե մարդկութեան հսկայական մասսաները ե վոր իրանց հայացքներով այդ մասսաները շատ ել հեռու չեն գնացել վայրենիներից։

Յե՛վ հոգևորականութեանը միշտ ե ամենայն ջա-

նասիրութեամբ պաշտպան ե հանդիսացել ազիտութեան ե հետամնացութեան։

Ինչպե՞ս կարող ե առաջամիտ լինել հոգևորականութեանը, յերբ գիտութեան ե տեխնիկայի ամեն մի նվաճումը, ե գիտութեան տարածման բոլոր հաջողությունները լայն մասսաներում՝ միանգամայն ավերորդ են դարձնում այն արհեստը, վորից կերակրվում ե հոգևորականութեանը։

Ինչո՞ւ չեն խոսում թնդանոթածիլ գինձորի սիրտ զգացմունքի մասին դեպի այն մարդիկը, վորոնց գըլ խին են տեղում նրա արձակած ուռքերը։

Ինչո՞ւ մադործին չեն բնորում կենդանիների հովանավորող քնկերութեան անգամ։

Սակայն ինչո՞ւ յեն հոգևորականութեանը կապում առաջամտութեան հետ, հոգևորականութեանը, վորը ե ընդհանրապես գոյութեան ունի հենց միմիայն այն պատճառով, վոր առաջամտութեանը մինչև այսուր համադրանց թույլ ե ազդել մարդկութեան վրա։

Առաջամիտ հոգևորականութեանը—այդ նրա այն մասն ե, վորն ամենի խելացի յե ե այդ պատճառով ավելի մեծ վարպետութեամբ ե թաղցնում իր թշնամանքը դեպի գիտութեանն ու մարդկութեան զարգացումը։

21. ԴԵՊԻ ԿՐՈՆԱՎՈՐ ԴԱՍՆ ՈՒՆԵՆԱԼԻՔ ՀԱՐԳԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

Ամեն մի քահանա հարգանք վայելելու իրավունք ե ստանում, յեթե նա պիտակցում ե ազնվորեն խոստովանում ե իր քահանայական գործունեության հասարակական լիակատար անողտախարութեանը։

22. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԺՆՈՒՆԴԸ

Քրիստոնեական հովատո հանդանակի յերկրորդ անդամն սկսվում ե հետևյալ խոսքերով.— «Հավատա՛մք

ի մի աստված Հիսուսի Քրիստոսի, վորդին աստծո, միածին, վոր ի հորե ծնանի», այսինքն՝ հավատում եմ աստծու վորդուն, վոր ծնվել է հայր աստծուց:

Բայց հավատո հանգանակի հենց հետևյալ հատվածում ասված է այսպես. — «վոր հանուն մեր և մեր փրկության, իջավ յերկնքից և մարմնացավ սուրբ հոգուց և կույս Մարիամից»: Ուրեմն՝ նրա մայրն է յեզել Մարիամը, իսկ հայրը — սուրբ հոգին:

Այդպես ել դուրս է գալիս և ըստ ավետարանների: Մատթեվոսն, որին առնել, ասում է. — «Մտնող Հիսուսի Քրիստոսի, վորդուն աստծո, յեզավ այսպես. նրա մոր Մարիամի Հովսեփի հետ նշանագրությունից հետո, ղեռ նախքան նրանք ամուսնացան, պարզվեց, վոր նա պտուղ ունի իր արգանդում սուրբ հոգուց» (գլուխ 1, հատվ 18):

Բանից դուրս է գալիս, վոր Հիսուսի հայրն է յեզել վոչ թե այն աստվածությունը, վորը կոչվում է հայր-աստված, այլ՝ սուրբ հոգին և վոր ավելի ճշմարիտ կլինեք սուրբ հոգին հայր-աստված անվանել: Յեվ այնուհետև Մատթեվոսը պատմում է այսպես. — «Իսկ Հովսեփը, նրա ամուսինը, արդար մարդ լինելով և չուզենալով խայտառակել նրան, կամենում էր դադարի կերպով աղատել նրան»: (Հատվ. 19):

Ուրեմն Մարիամը, նշանագրվելով նրա հետ, չեր առել նրան, վոր ինքն արդեն հղի յե: Հովսեփը հետո յե իմացել այդ մասին: Նա չէ կամեցել աղմուկ բարձրացնել: Յեվ անհասկանալի վոչ մի բան չկա, յերբ նա ուզեցել է լուռ մնալ և ուղղակի դուրս վոնդել իր տանից խաբեքա կնոջը:

Աստվածաշնչում ասված է. — «Յեթե մեկը կին առնի և գնա նրա մոտ և վատ համբավ տարածի նրա մասին և ասի թե՛ ահա յես կին տուա և գնացի նրա մոտ և կուսություն չգտա և յեթե նրա ասածը ճշմարիտ լինի և կուսություն չունենա յերիտասարդ աղ-

ջիկը, ապա թող բերեն նրան իր հոր տան դռների առաջ և քաղաքի բնակիչները կքարկոծեն նրան. վորովհետև խայտառակ գործ է արել նա Իսրայելի մեջ, անառակություն է արել իր հոր տանը, և այսպես թող վերանա չարը մեր շրջանից»: (Դուռ 22, հատվ. 13, 14, 20, 21):

Ահա թե ինչու՝ յեթե Հովսեփը չլուր, Մարիամին սպասում էր քարկոծումն: Յեվ ահա թե ինչու Հովսեփը վորոշել էր բաժանվել նրանից՝ առանց հայտարարելու կնոջ խայտառակության մասին:

«Բայց, շարունակում է Մատթեվոսը, — յերբ նա մտածեց այս մասին, ահա յերեցեցավ նրան աստծու հրեշտակը և յերազում ասաց նրան. — Հովսեփ, վորդի Դավթի, մի վախենար քո տունն ընդունել քո կնոջը՝ Մարիամին, վորովհետև սուրբ հոգուց և լինելու ծնունդը նրա» (հատվ. 20):

Այս յերազային տեսիլը — Հովսեփի համար միակ վկայությունն է, վորով նա համոզվել է, վոր Մարիամը սիրային հարաբերություններ է ունեցել վոչ թե վոր և է մեկ ուրիշ մարդու հետ, այլ հենց իրան՝ Աստծու հետ: Նրա համար այսքանն էլ բավական էր: Իրա համար ել նա արդար մարդ էր համարվում:

Համենայն դեպս այստեղ ասված է, վոր Հիսուսի հայրը վոչ թե այն Հովսեփն է, վորը Մարիամի ամուսինն էր և վոչ էլ այն աստվածությունը, վոր կոչվում էր հայր-աստված, այլ այն աստվածությունը, վոր կոչվում են սուրբ հոգի և ներկայացնում են, վորպես աղավախ:

Քիչ ավելի մանրամասն պատմվում է այս ամենի մասին Դուկասի ավետարանում: Այստեղ ասված է, վոր Դարբինը հրեշտակապետը ներս մտավ Հովսեփի հետ նշանված Մարիամի մոտ և ասաց. — «Սուրբ հոգին կիջնի քեզ վրա և ամենաբարձրալի ուժը կլուսավորի քեզ. այդ պատճառով և սուրբ ծնունդը կկոչվի վորդի աստծու» (գլ. ա., հատվ. 35):

Մի բան պարզ է. բոտ Ղուկասի ավետարանի Հիսուսի հայրը մնչ Հովսեփն էր, մնչ Դաբբիելը հրեշտակապետը, վորը միայն նախադպրոցըն էր Մարիամին, վոր նա հղիանալու եւ Բայց թե ինչպէս պիտի կատարվի այս բանը եւ ունից՝ ավետարանից վոչինչ չի յերևում: «Սուրբ հոգին կիջնի քեզ վրա եւ ամենաբարձրալի ուշովը կուսալորի քեզ»: Ո՞վ է այդ ամենաբարձրալը: Չե՞ վոր բոտ քրիստոնեյական հովատքի ամենաբարձրալը միածանակ է սուրբ հոգին եւ Բայց յիթե սա ուրիշ անձն է՝ ապա հանելուկային է մնում այն հանգամանքը, թե ի՞նչ պիտի անի Մարիամին այդ սուրբ հոգին եւ ի՞նչ պիտի անի ամենաբարձրալը, եւ ինչպէս պիտի նրանց գործողություններից Մարիամը հղանա:

Կապալաշտները հովատում էին, վոր աստվածները հոգութեամբ ամուսնանում էին կանանց հետ եւ վոր այդ ամուսնութեաններից ծնվում էին հերոսներ, իսկ հերոսներից արդեն առաջ են յիկել սովորական մարդիկ: Կանանց եւ աղջիկների հետ հաճախ պատահել են այնպիսի դեպքեր, յերբ նրանցից մեկն ու մեկը դուր եւ յիկել վոր եւ եւ աստծու. նա մի կերպ՝ անցնելիս եւ յեղել այդպիսի կնոջ մոտ յերազում թե նրա արթուն ժամանակը՝ եւ ահա ամեն ինչ պատրաստ եւ վարդաված ժամանակից հետո այդ աստծուց յերկրան ծնվում ե:

Իսկ ուրիշ կապալաշտները հովատում էին, վոր գլխավոր աստվածը ամուսնացել ե աստվածուհու հետ ե մի բուրը յերկրան եւ ծնել: Այդ աստվածուհուն կապալաշտներից վամանք անվանելիս են յեղի սուրբ հոգի, կամ ավելի ճիշտը՝ աստվածային հոգի:

Բայց հրեաներն արդեն այդպես չեյին մտածում իրանց աստծու, Յեհովայի մասին: Հրեաներից յիւրած քրիստոնյաների համար վիրավորական էր այն միտքն անգամ, վոր աստված կարող ե ամուսնանալ մահկանացու կնոջ հետ եւ այդ պատճառով ե, վոր ավետարաններում պարզե ի պարզ չե խաբում այդ մասին: Իսկ յիթե Հիսուսը աստծու վորդի յե կոչվում, ապա

քրիստոնեյացած հրեաների համար այդ բնավ չէր նշանակում, թե Հիսուսը ծնվել ե աստծուց ճիշտ նույն ձևով, ինչ ձևով վոր մարդն ե ծնվում իր հորից:

«Գոյութեան» վեցյերորդ գրքում ասված ե. «Յերբ մարդիկ սկսեցին բաղմանալ աշխարհիս յերևին ե սկսեցին աղջիկներ ունենալ, այն ժամանակ աստծու վորդիքը տեսան մարդկային դասերանց, տեսան վոր նրանք գեղեցիկ են եւ սկսեցին կնութեան սունել նրանց»: (հատվ. 1): Հնագույն հրեաները «աստծու վորդիք» ասելով հասկանում էին հերոսներին, վորոնք ծնունդ ելին առիկ ուղղակի աստծուց ե մի վոր ե ե կնոջից: Բայց արդեն քրիստոնեյութեան սկզբնական շրջանի հրեաները չեյին թույլ տալիս իրանց մտածել, վոր իրանց աստվածը վորեւ սիրային արկածներ կարող ե ունենալ ե վոր նա կարող ե սիրահարվել մի վոր ե ե աղջկա: Յեթե նրանք այնուամենայնիվ խոսում էին «աստծու վորդիներ» կամ «աստծու վորդու» մասին, ապա միմիայն ույն խմատով, վոր հայր-աստված նշանակում ե ամբողջ աշխարհի արարիչ:

Կապալաշտական կրոնները պատմում էին, վոր նրանք հիմնված են վորեւ աստծու վորդու ձևըով, վորն ուղարկված էր մարդկանց մոտ, այստեղ կրեց չարչարանքներ ե ընդունեց մահը, վորոնք ե նրա քալութեան գոհարերումն դարձան, իսկ այնուհետեւ հալութեան առավ ե գնաց իր հոր մոտ:

Այս հանգամանքներում չէր կարող զարգանալ ե վոր մի ուրիշ կրոն, վորն իր ծագումն կվերադեր ավելի պակաս աստվածայնութեան վայելող հիմնադրի:

Կարելի յեր նոր կրոնի հիմնադրի ճանաչել վոր թե աստվածամարդուն, այլ աստծուն, այսինքն աստվածային հոր ե աստվածային մոր վորդուն: Բայց հրեաները, վորոնց մեջ ամենից առաջ էր ծագել քրիստոնեյութեանը, ընդունում էին միմիայն մեկ աստծու՝ Յեհովային:

Այն դարձվածքներին, վորոնք գործ են անում ավետարաններում թե իբր՝ «սուրբ հոգին կիջնի քեզ վրա» կամ թե վորդին կծնվի «սուրբ հոգուց»—հրեաները հաշտվել չեյին կարող: Այդ նշանակում էր, վոր դո՛ւ թե ինքն Աստվածը, այլ միմիայն նրա հոգին և մասնակցութեան ունեցել այդ պատմութեանը: Կոալաշտութեանից քրիստոնյա դարձածների համար ել այդ տվելի հասկանալի չէր. նրանք յենթադրում էյին, վոր աստվածներն ել հոգի ունեն, Աստծուց առած ծնունդը ինչ վոր «հոգևոր» ծնունդ էր դառնում:

Բայց դրա փոխարեն առաջ եր գալիս մի նոր գծվարութեան: Հոգին բնականապես և աստվածների հոգին սոփորաբար ներկայացնում էյին, վորպես իզական սեռի արարածներ: Իսկ ինչ կարող եր անել այդպիսի արարածը Մարիամի հետ:

Այն ժամանակները, յերբ կազմվում էյին Մատթեաի և Ղուկասի ավետարանները՝ քրիստոնյաների մեջ աչքի բնկնող տեղ էյին գրավում նորընծա հրեաները, բայց արդեն բավականաչափ էյին և քրիստոնեյութեան բնութենած կոալաշտները:

Անկարելի կլիներ հաշտեցնել և համաձայնեցնել նրանց հայացքները: Յեվ ստացվեց այն խառնաշփոթը, վորի մեջ անհայտ և թե ինչու հարկավոր չեղավ և՛ Հովսեփը, Մարիամի ամուսինը, և՛ Գաբրիել հրեշտակապետը, և՛ սուրբ հոգու իջումն, և՛ ամենարարձրյալի ույծը:

Հետագա դարերում, յերբ ծնունդ առավ այն ուսմունքը, թե սուրբ հոգին—ասածու հոգին չէ, այլ մի առանձին աստվածութեան, կամ առանձին դեմք և «սուրբ յերրորդութեան» մեջ, ստացվեց այնպիսի դրութեան, վոր հայր-աստվածն ել նույնպես անմասնակից չեղավ Մարիամի վորդու ծննդյան մեջ, չինչպես և Հովսեփը՝ նրա ամուսինը:

Դրանից ազմուկ չբարձրացրին, այդ բանը, գուցե և չհեղատեցին, վորովհետև կրոնական վեճերը բուրովին այլ կողմն էյին գրավում ուշադրութեանները:

Բայց ամենից շատ ոգնում և կրոնի հիմնական պահանջը.—զգուշացիր զազանարանները մտնելու փորձելից: Յեթե վոր և է մի բան չէս հասկանում և անիմաստ ես դառնում՝ հավատա գրան: Յեվ ինչքան քիչ բան ես հասկանում այնքան ավելի կայուն պիտի լինի քո հավատը և այնքան ավելի հաստատ ու վերահսկող կլինի պարզկատրումն:

23. ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ԳՈՒՇԱԿՈՒՄՆԵՐԸ ՀԻՍՈՒՍԻ ԺՆՆԴՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Այն ժամանակ, յերբ կազմվում էյին առաջին յերեք ավետարանը, հատուկ ջանքեր էյին գործադրվում, վորպեսզի ապացուցեն, թե Հիսուսի գալուստն ու կյանքը նախադրակված էյին դեռ մարգարեների բերանով:

Սկզբում քրիստոնեյութեանը տարածվում էր հրեաների մեջ: Կարևոր եր ապացուցել, վոր քրիստոնեութեանը նոր կրոն չէ, այլ լրացումն և վերջավորումն և հին կրոնի և կատարումն և այն ամենի, ինչ ուղղված եր դեռ հրեական հին կրոնի մեջ:

Գետք եր ցույց տալ, վոր նոր կրոնը նոր աստված չի հայտնաբերում, այլ միմիայն փոփոխութեան և յենթարկում այն հարաբերութեաններն, վոր գոյութեան ունեյին մարդկանց և հին աստծու միջև:

Հիսուսի կյանքի ամեն մի անցքն ու կատարվածը Մատթեոսը հաստատում և հին մարգարեների գրքերից քաղած վկայութեաններով: Յեվ այդ հաստատումները հավատացյալների համար այնքան համոզիչ են թվում, վոր նրանք չեն հանդգնում նրանց աստվածան մասին մտածել անգամ: Ել ինչ կարիք կա

ստուգելու, յերբ ամեն ինչ բառ-առ-բառ կատարվել և ճիշտ այնպես, ինչպես գուշակել են մարգարեները:

Հավատացյալների վրա հակադասական տպավորութուն և թողնում Մատթեոսի ավետարանի առաջին գլխում մեջ բերած հիշատակումն: Պատմելով, թե ինչպես Հովսեփը տեղեկացավ իր կնոջ, Մարիամի, մինչամուսնական հղիութեան մասին, ավետարանը հաղորդում է, վոր Հովսեփը բոլորովին հանգստացավ, յերբ յերազում տեսավ հրեշապին, վորն և ասաց նրան, թե այն ծնունդը, վոր կատարվում է նրա կնոջ արգանդում— «սուրբ հոգուցն է»: Յեկ դարձյալ ասաց նրան յերազում յերեցած հրեշապը.— «Յեկ այս բոլորը կատարվեց և թող կատարվի բանն աստծու, վոր հայտնվեց մեզ մարգարեյի միջոցով» և վորն ասաց մեզ.— «անա, կույսն այս իր արգանդում կնշտնի և մի վորդի կծնի և կտան նրան Եմմանուել անունը, վոր նշանակում է— «մեկ հետ և աստված»: (Մատթեոս, գլուխ I, հատվ. 22—23):

Յեթե հավատացյալները խորը մտածելին այս հատվածի մասին, նրանք վաղուց արդեն տեսած կը լինեյին, վոր նրա մեջ չկա վռչինչ մարգարեական և կամ հրաշագործ: «Կույսն այս իր արգանդում կնշտնի և մի վորդի կծնի»: Այս շատ հաճախ և պատահում, օրեկան մի քանի հազար անգամ, և Յեսայե մարգարեյի որով էլ այդպես եր, վորովհետեւ այն ժամանակ էլ բոլոր կանայք կույս եյին ծնվել: «Յեկ կտան նրան Եմմանուել անունը, վոր նշանակում է— «մեկ հետ և աստված»: Բայց, նախ և առաջ, այդ անունը վնչ Հիսուս և և վնչ Բրիստոս: Իսկ յեղիորդը՝ հիմա շատերն են կրում այդ անունը, բայց հազիվ թե վորեւե մեկը վեր կենա և հավատացնի ամենին, թե Յեսայե մարգարեյի խոսքերը նրանց և վերաբերում: Յերրորդը՝ բաց անելով ուղղափառների որոշույցը, մենք այնպեղ կգտնենք մի շարք շատ ավելի

աստվածային անուններ: Որինակի համար. Թեոդոսիյ նշանակում և «աստվածամանուկ»: Բայց մի պիտի հաստատի, թե այդ անունը կրող մարդիկ աստծուց են ծնվել և վնչ թե իրանց մահկանացու հայրերից: Սրբերի ցուցակում կա և Հիսուս անունը և նրան կից բացատրութուն— «փրկիչ»: Բայց մի կհավատար այդ անունը կրող մարդուն, վոր նա աստծու մի որդի մարմնացումն է, վոր նա— աստծու վերջին և իսկ Եմմանուել անունը հաղիվաղ նշանակում և միայն՝ «մեկ հետ և աստված»:

Սակայն առաջին հերթին պետք է դիմել Յեսայայի մարգարեյությանը:

Յեսայի մարգարեյին վերադրվող գրքի յոթերորդ գլուխը սկսվում է այսպես.— «Յեկ յեղավ այս հրեյական թագավոր Ախազի որով, Իսրայելի թագավորն ու Սիրիայի թագավորը յիսն ու դնացին Յերուսաղեմի վրա, նրան նվաճելու համար»: Յեկովան՝ Ախազին հանգստացնելու համար՝ Յեսայային ուղարկեց նրա մոտ: Թող Ախազը չընկնվի և չստրտվի այդ հակառակորդներից.— Իսրայելի և Սիրիայի թագավորներին կործանումն և վիճակելան: Յեսային, կատարելով Յեկովայի հրամանը, առաջարկեց Ախազին մի նշան հայցել, վորը կարող կլինի հաստատել գուշակութունը: Յեկ ասաց Ախազը.— «Ձեմ ինդրի և չեմ զայթակղեցնի աստծուն»: Այնժամ խոսեց Յեսային.— «Իհն, լսեցեք, տունն Դավթի, միթե քիչ է և ձեզ, վոր դուք ծանրաբեռնում եք մարդկանց, վոր այժմ էլ նեղութուն եք ուզում պատճառել և լս աստծուն: Յեկ այսպես, ինքն աստվածը նշան կտա ձեզ.— «անա, կույսը կնշտնի իր արգանդում և կծնի մի վորդի և անունը նրա կդնեն Եմմանուել»:

Հրեյական սկզբնական և հիմնական գրքում, վորից և թարգմանված են բոլոր հատվածները, գրված և վնչ թե «կույս», այլ մի ուրիշ բառ, վորը նշանակում

և «կին»։ Յեւ միմիայն քրիստոնյաներն են փոխաբերել «կին» բառը՝ «կույս» բառով։ Առանց այս փոխարինության Մատթեւոսի հիշատակումն կկորցնէր իր ամբողջ իմաստը և վաղուց արդեն պարզված կլինէր Յեսայիայի խոսքերի իսկական նշանակութիւնը։

Յեսային շարունակելով, այսպէս է ասում այդ կնոջ վորդու մասին. — «Նա կաննդլի կաթով ու մեղրով, մինչև վոր չսկսի հասկանալ, թե պետք է մերժել շաւր և ընտրել բարին։ Յեւ այն հողը, վորից դու ստացածիս համար կ'ընտրես այդ յերկու թաղավորներէից»։

Բայց ազատվելով այդ թշնամիներից՝ Ալեազը չի փրկվի, — «Աստված քո և քո ժողովրդի և քո հոր տան վրա այնպիսի որեր կբերի վորպիսիքը, չեն յիկել Յեփրեմի (Իսրայելի թաղավորութիւնը)՝ Հուդայից անջատվելուց հետո, — վրա կբերի ասորական թաղավորի իշխանութիւնը»։

Այս գուշակութեան մեջ ամեն ինչ պարզ է և հասկանալի։ Ախաղը վախեցած Իսրայելի և Սիրիայի թաղավորներից և արդեն ուզում էր հպատակվել նրանց։ Բայց Յեսային ասաց նրան. — «Մի վախենար նրանցից. յերկու թաղավորութիւնն էլ, վորոնցից դու ստացաւիս համար, շուտով թողնելու յեն Իսրայելի և Սիրիայի թաղավորներին. նրանք պիտի նվաճվեն Ասորեստանի թաղավորից։ Բայց հենց նույն այդ ասորական թաղավորից մեծ վտանգ է գալու քեզ վրա։ Յեւ այդ բոլորը կատարվելու յե շուտով, շատ շուտով։ Ամեն ինչ կատարվելու յե ավելի վաղ, քան վորդին, վոր պիտի ծնալի կնոջից, կսկսի վատը բարուց ճանաչել և նույնիսկ ավելի վաղ, քան այդ վորդին կսկսի իր թոթովանքները»։

Յեւ կնոջ այն վորդին, վորի մասին խոսում էր Յեսային, ծնվից դեռ Յեսայիայի ժամանակը և այն նշանը, վորի մասին խոսում էր Յեսային, շուտով հայտնվեց. այդ բոլորի մասին հոգ եր տարել հենց

ինքը՝ ընկալի մարգարէն։ Ութերորդ գլխում ասված է. — «Յեւ յես (Յեսային) առա ինձ հեռ վստահելի վկաների. Ուրիային, քահանային և Զաքարիային, Վարախիին վորդուն յեւ մտեցաւ յես գուշակութիւն յեւ հիշացաւ յեւ վորդի ծնեց»։

Պարզ չե թե ինչու համար էին հարկավոր «վստահելի վկաները»։ Ժամանակակից հասկացողութեան հետ, այդպիսի գործերին անմասնակիցները միայն խանդարում են։ Իսկ մյուս կողմից, այստեղ ամեն ինչ այնքան պարզ է և սովորական, վոր նույնիսկ առանց վկաների էլ Ալեազը կարող էր համատու Յեսայիայի այն պատմածին, թե ինչ կատարվից իր և գուշակութիւն միջև։

Յեսային շարունակում է. — «Յեւ ասաց ինձ աստված, անվանիր նրան մադեր-շեղալ-խաշ-բաղ (շտապում և թալանը, արագացնում և ավարը)։ Վորովհետեւ նախքան մանուկը կսկսի արտասանել՝ հաշր իմ և մաշր ին, — Իսրայելի հարստութիւնները (Սիրիայի գլխավոր քաղաքը) և Մաաքրիական ու Իսրայելական բոլոր ավարները կտանն Ասորական թաղավորի առջև»։

Իմաստը պարզ է. նախքան մանուկը կսկսի թոթովել, Ասորական թաղավորը կավերի Իսրայելի և Սիրիայի թաղավորութիւնները և կխլի նրանցից նրանց ամբողջ ավարը։

Յեսայիայի հետագա խոսքերից պարզվում է, վոր՝ «Ասորական թաղավորի գործերը, վորպէս մի մեծ ու փոթորիկից դեռ, կհեղեղեն այնուհետեւ և Հրեաստանը, կհեղեղեն նրան և վեր բարձրանալով՝ կհասնեն մինչև պարանոցը և նրա թեքի տարածումն կլինի քո յերկրի ամբողջ շաւրութեամբ, ով, եւ մանուկը»։

Այսպիսով Յեսային գուշակութիւններ է անում, գիմելով վորպէս թե արդեն ծնված Եմանուէլին և ընկնելով մտորումների մեջ նրա և նրա հայրենիքի ապագա վիճակի մասին։

Յնապիալի բոլոր գուշակությունները պարզ և աներկրայորեն կապվում են նախ՝ Սիրիայի և Իսրայելի թագավորությունների սպառնալիքներին, իսկ այնուհետև ասորացիներին արշավանքներին:

Ինչպես հայտնի չի պատմությունից՝ Յնապի մարգարեյի գուշակությունն արդարացա՞վ. ասորացիք յեկան և տիրեցին Պաղեստինեյին:

Սակայն գուշակության այսպիսի կատարման մեջ չկա և փոշինչ հրաշագործական և կամ դարձանալի. Յնապիայի գիրքի կազմվել և ասորացոց արժավանքից հետո ելլ օտո ավելի ուշ:

Կազմող անհատների համար վնչ մի գծվարություն չկար Յնապիայի բերանը դնել այնպիսի խոսքեր, վոր իրք թե անցքերից մի քանի հարյուր տարի առաջ նա այդ ամենը նախատեսած և յեղել:

Այն ամենը, ինչ պատմում են Յնապիայի գրքերի յոթներորդ և ութներորդ գլուխները կատարվել և Բրիտանի ծնունդից վեց-յոթ դար առաջ:

Յեւ հենց այն ժամանակն էլ այսինքն՝ այսպես կաշված Բրիտանի ծնունդից մի քանի դար առաջ, ծնվել և և այն նմանութիւնը, վորի մասին խոսում և Յնապին, և հենց այն ժամանակն էլ կատարվել են ուրիշ անցքեր: Սպասելու հարկ կար միմիայն մի յերկու տարի. և բոլոր այդ պարզ ու հասարակ նշանները նախորոշված ելին լոկ այն նպատակով միայն, վոր ազդեն այն պահին ապրող Ասաղի վրա:

Այդ բոլոր «մարգարեյությունների» մեջ պիտա՞վորը վոչ թե մանուկն էր կոմ նրա ծնունդը, այլ այն խնդիրը, թե Բնչպես վերաբերվել սիրիացիների և իսրայելացիների սպառնալիքներին:

Ուրեմն, ել ինչ հարաբերություն կարող և ունենալ այս ամենը այն մանկան, վորի ծննդյան մասին իրք թե Գարբիւլ հրեշտակապետը ավետել և Մարիամին:

Նրա այցելութունից հետո, ինն ամիս անց, ինչպես պատմում են՝ յերեխան ծնվեց:

Բայց այն մանուկը, վորի մասին խոսել և Յնապին. ծնվել և արդեն մի վեց-յոթ դար դրանից էլ առաջ և ինն ամիս անց ճիշտ այն որից, յերք Յնապին յերկու «վստահելի վիճակներ» ներկայությամբ մոտեցել էր գուշակուհուն:

Չորնեցին այն վիճակները Յնապիային. նրա հաջողակ գործողությունների մասին խոսաւ մոռացան և նրա ծառայությունները վերագրեցին ուրիշներին:

24. ԿԱՏԱՐՎԱԾ ՄԱՐԳԱՐԵՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Հալատացյալները զգացվում են, յերք կարդում են, վոր Յնապի մարգարեն գուշակումներ և արել ասորացոց արշավանքի և Սիրիայի ու Իսրայելի թագավորությունների և նրանց նվաճման մասին և վոր, իրավ, ասորացիք յեկան ու տիրեցին այդ թագավորություններին:

Յեւ զգացվում են, յերք կարդում են, թե ինչպես Յերեմիան մարգարեյացել էր Հրեաստանի նվաճման մասին բաբելական թագավորի ույժերով և վոր, իրավ, այդ նվաճումը կատարվեց:

Յեւ կամ ինչպես Հիսուսն էր ասում այն արհավիրքի մասին, վոր պիտի պայթեր Յերուսաղեմի գլխին և թե ինչպես այդ թվից 40 տարի հետո, վոր թվին հալատացյալները և վերադրում են նրա մահը, Յերուսաղեմի տաճարը ավերվում և հողմայեցիների ձեռքով:

Արդյոք պարզաշկարա ապացույց չե՞ այդ, վոր աստվածաշնչի գրքերը—սուրբ գրքեր են և վոր, իրոք, նրանք ներշնչված են աստծուց և սուրբ հոգուց:

Հալատացյալները այնքան չգիտեն, վոր այդ բոլոր գրքերը գրված ելին մի քանի տարի, յերբեմն էլ շատ և շատ պատնյակ տարի հետո, այն ժամանակ, յերք

նրանց մեջ դուշակված անցքերը վաղուց արդեն կատարված են յեղել:

Յենթադրենք այժմ, թե վորեւ մեկը հիմա գտնում է մի ձեռագիր, վորի մեջ ասված է, թե յերկրամիջի մեծ պետութիւնները պատերազմ են սկսելու արևելքի ցամաքային մեծ պետութեան և ծովային պետութեան դեմ և պիտի կռվեն յերեք տարի և կդա արևմուտքից մի մեծ պետութիւն և յերկրամիջի մեծ պետութիւնները կջաջխաբեն ու կճգմվեն, վորպես խաղողի վորթերը ջաղացքարերի տակ, իսկ այնուհետև արևելքի մեծ պետութեան մարդիկը կապամաքվին իրանց մեծավորների դեմ, կըշն նրանց և կը պաշտպանվեն յերկրիս մեծ ու փոքր ցամաքային և ծովային պետութիւններից:

Յեթե այդ քանը լավ լինի գրված, մենք կծիծաղենք և կասենք, վոր այս չրոյսը կաղմված է վեջ հեռավոր անցյալի ավազակային պատերազմից և Ռուսաստանի հոկտեմբերյան հեղաշրջումից հետո:

Իսկ յեթե սկսեցին մեզ համոզել, թե իբր այս ամենը բառ-առ-բառ պատմվիլ է սրանից դեռ մի հարյուր տարի առաջ, բայց պատմվիլ է քանավոր կերպով և այժմ գրվիլ է միայն, դուք միմիայն ցամաքային պետութեան կզերարեցից պատմողի մտավոր ընդունակութիւններին, պատմողի, վորը ընդունակ է այդքան գյուրահավատ լինիլ:

Պատմական դիտութեանը վաղուց է ապացուցել արդեն, վոր զանազան մարդաբաններին և տոգրյալներին վերադրված գրքերը շատ ավելի ուշ են գրված, քան այն ժամանակները, յերբ իբր թե նրանք ապրելիս են յեղել և շատ ավելի ուշ, քան կատարվել են նրանց պատմական անցքերը:

Սակայն հաճատողայնիքը դեռ էս մարդարեւութիւններ են գտնում այդ գրքերում:

25. ԻՆՉՈՒՒ ԱՅԼՅԵՎՍ ՄԱՐԳԱՐԵՆՆԵՐ 24ԱՆ

Գիտութիւնն սպանեց թե մարդաբաններին և թե հրաշքները: Հենց վոր սկսում են յերազներում յերևալ մեր աչքերին չափազանց հրաշալի տեսիլներ, կամ նամանավանդ իրականութեան մեջ, մենք շտապում ենք ջղային հիվանդութիւնների բժշկի մոտ և նա բացատրում է մեզ վոր իրոք, մեզ անհրաժեշտ է համոզաւորաւ և բժշկվել:

Յեթե ներկայումս վորեւ մեկը խոր համոզակաւութեամբ իրան ասուված կամ ասածու վորդի հայտարարեր, ապա մի քանի ուր հետո արդեն նրա քուրդը կը փոխադրվի հոգեկան հիվանդների տունը:

Հարկնալ, այնտեղ նա կգանի մի քանի աշակերտ և հետեղ՝ իր նման հիվանդների շարքից: Յեւ նրանք համոզված կսկսեցին պատմել այն բազմաթիւ հրաշքների մասին, վոր նա կատարում է և ամեն տեղ կը կրկնեցին նրա մարդաբանական գուշակութիւնները:

Բայց հիվանդանոցի պատերից դուրս նա չի գտնի և վեջ մի հետեղ: Ես կը մտաք մարդարեւ և ասածու տաւրջալ, սակայն լով հոգով աղքատների և հոգեկան հիվանդների համար:

26 ԲԱՐԵՎԱՇՏՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՅԵՂԱՆԱԿՈ

Մերձվողչան մի քանի նահանգներում ուղղափառ ազգաբնակչութեամբ բնակված վիճակներին կից գտնվում են և մի քանի այլ վիճակներ, վորտեղ ապրում են քողոքականներ, մահմեդականներ և բուդդայականներ.— Գերմանացիք, կիրգիզներ, Ղազախներ և այլն:

Շատ տարիների ընթացքում կատարված դիտութիւնները ցույց տվին, վոր հարեան վիճակներում ամեն տարի կատարելապես նույնաքանակ անձրեւի ու ձյուն և գալիս և նույնչափ էլ ավերիւ վոթորիկ և կարկուտ և լինում:

Մինչդեռ, ուղղափառները գյուղերում ուղղափառ մաղթանքներ են կատարում, վոր անձրև զաւ և յերաշաք վերանա, մահմեդական գյուղերում մահմեդական հմայաթոսություններ են կատարվում, իսկ բուզդայական գյուղերում զոհաբերումներ են տեղի ունենում կռապաշտության աստվածներին:

Ուրեմն ինչ և նշանակում այս յերևույթը: Նշանակում է արգոյոք այն, վոր յենթարկվելով մարդկային հմայաթոսության կատարելապէս միատեսակ յեղնակ են ուղարկում իրանց յերկրապաղուններին և քրիստոնյաների աստվածը և մահմեդական Ալլահը և բուսայանների աստվածները, վորոնք պատկերված են տաճարինակ կուռքերի ձևերով և վորոնք այլանդակ են յեքեում յնվոթական աշքի համար:

Կամ՝ նշանակում է արգոյոք, վոր ուղղափառ, մահմեդական և բուզդայական քահանաները, մոլլաներն ու քենականները բացարձակապէս միաշափ կախարդական ույժ ունին իրանց աստվածները վերաբերմամբ, իսկ այդ աստվածները միատեսակ հրաշագործ ույժ՝ քամիների, ամպերի, տաքի և ցիւտի, վորոտ ու կայծակի վերաբերմամբ:

Բայց այդ դեպքում ինչպէս և, վոր այդ աստվածները մի՞ օր չեն կուլում իրար հետ, յեթե մահմեդական աստվածն ուղում է պարզատուրել իր յերկրապաղուններին, թեկ ուղղափառների աստվածը, հարեւան դավառակեւմ, ուղում է պատժել հալատացյալներին այն բանի համար, վոր նրանց հալատը թույլ է, վոր նրանք սրբանակներ չեն ստեղծում և ուղղափառ քահանաների համար շատ քիչ հաց, հով և ձու ցին ընծայաբերում:

Թե մի՞ գուցե այս քուրը նշանակում է, վոր հմայաթոսությամբ և կախարդանքով, թեկուզ և հենց դա կոչվեր մաղթանք, մարդս վոչ մի ազդեցություն չի դարձում յիդանակի վրա և վոր անձրևը, ձյունը և

կարկուտը բնավ վոչ մի կապ չունին այսպէս կոչված բարեպաշտությունից կամ մարդու մեղավորությունից կախած այս կամ այն աստծու հետ:

27. ՀԱՎԱՏՆ ՈՒ ԱՊԱՅՈՎՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մարդս միանգամայն ճիշտ հիմքերի դնելով ապահովագրումն կրակից, յեղջուրավոր անասունների վոչընչացումից, իր սեփական հիվանդություններից, դործում է ինչպէս մի ամենազեւտ աստված:

Շատ պարզ է այն միտքը, վորի վրա հիմնված է ապահովագրությունը: Ուրեմն համար, յերկար տարիների ընթացքում արձանագրում են տեղի ունեցած հրդեհների բոլոր դեպքերը: Յենթադրենք, թե մի վորե և նահանգում այդպիսի արձանագրումները տեղի չեն ունեցել մի տասը տարվա ընթացքում: Թող վերջնական հաշիվները ցույց տված լինին, վոր այդ ժամանակաշրջանում այրվել է տաս հազար շենք և մի քանի հազարում ել վոչնչացել և ունեցվացքի կեսը: Իսկ ընդհանրապէս այդ նահանգում, յենթադրենք, թե գոյություն ունի հարյուր հազար շենք: Այստեղից դուրս է բերվում հետևյալ յեզրակացությունը.— մի քանամիլիոն ամեն մի հարյուր շենքից բոլորովին այրվում է տասը շենք և կիսով չափ այրվում է՝ քսան շենք: Ուրեմն, ամեն մի քաղաք բոլորովին այրվում է մի շենք և կիսով չափ՝ յերկուսը.— հարյուրից: Յերկու կեսը ապրիս են մի շենք: Հետևաբար, դուրս է գալիս, վոր հարյուր շենքից տարեկան փչանում և այրվում է յերկու շենք:

Յիրը այս ավյալները ստացվում են, միանգամայն ճիշտ հիմունքների վրա կարելի չէ դնել ապահովագրական գործը: Հրդեհը կռադարի այլևս սոսկալի մի արհամիրք լինելուց, քանի վոր ամեն մի հրդեհվածին հնարավոր կլինի ողնել, վոր նա կրկին վտաքի կանդի և վերադին իր տունը: Իսկ մեր տեղեկու-

Թյուճններն արդեն ցույց են տալիս, թե ինչ միջոցներ են հարկավոր դրա համար: Տնտեսներից ամեն մեկ հարյուրը ամեն տարի պետք է վճարի այնքան դամար, վորքանն անհրաժեշտ է յերկու տուն շինելու համար: Իսկ այս կլինի այն ժամանակ, յերբ իրանց տների ղնահատակական արժեքի ամեն մի հարյուր բուրլուց տնտեսները կվճարեն տարեկան յերկու բուրլու մերենն, հազարից նրանք պետք է վճարեն քսան բուրլու տարեկան, յերկու հազարից՝ քստասուն բուրլու և քչին: Այսպիսով տնտեսները իրանց սեփական միջոցներով հնարավորություն են տալի հրդեհից ֆառավածներին վտոքի կանդնել և վերաշինել իրանց տները:

Իհարկե յեթե ապահովագրվածները քիչ են, կարող են պատահել մեծ թերություններ: Յեթե մի վորեկի ապահովագրական ընկերության մեջ է մտնում, յենթադրենք, միմիայն մի գյուղ, ապա կարող է պատահել, վոր սոսկալի հրդեհը տեղի ունենա ավելի վաղ, քան անհրաժեշտ դումարը դանձված կլինի:

Բայց յեթե ապահովագրական կազմակերպության մեջ են մտնում մի քանի տասնյակ գյուղեր և քաղաքներ, բազմահարյուր հազար տներով և կալվածներով, ապա կորստաբեր հետևանքները կարող են միայն զրկել ըստըմբի: Յեթե իվանովկան այրվում և հիմնիվեր, ապա Իլյինսկայան, Պոտապովկան և հարյուրավոր այլ գյուղերը հրդեհի յերես չեն տեսել և նրանց վճարումները, կանոնավորապես մուծվելով ապահովագրական գանձարկղը, հնարավորություն են տալիս հրդեհվածներին վերաշինվել:

Տարեց-տարի և առանձնապես տասնամյակից-տասնամյակ այս ամենը կատարվում է այնպիսի ճշտությամբ, վոր կանխապես արդեն կարելի չէ հաշվել թե քանի տուն պիտի հրդեհվի քաղաքներում և գյուղերում ինչ գումարներ պետք է վճարվեն դրա համար:

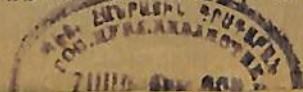
Յեվ թեև քահանաները հրդեհների ժամանակ

սրբապատկերներն են վեր բարձրացնում, այնուամենայնիվ նրանք հենց առաջին անհավատներն են այդ տեսակետից և դիմում են գիտության օւշմին. — նրանք են, վոր առաջին հերթին են ապահովագրում իրանց տները և աշխատում են այնպես ապահովագրել, վոր դեռ շահվեն ել, յեթե հրդեհը տեղի ունենա:

Ապահովագրական ընկերությունների գործունեյությունը ապացուցել է, վոր հարգատանիք տները հրդեհներից վոչնչացվում են գրեթե ամեն մի տասնամյակի ընթացքում: Բայց յեթե նրանք ծածկված են գերաններով՝ հլ գեհների քանակությունը և նրանցից հոսած փասաները նվազում են յերեք և կամ չորս անգամ, և ավելի էս են պակասում, յեթե տները ծածկված են յերկաթե տանիքով: Եմանապես և քարաշեն տները հրդեհներից տուժում են մի 6—7 անգամ ավելի պակաս, քան փայտաշեն տները:

Յեվ ապահովագրական ընկերությունները կանխապես կարող էլին ասել, թե վորքան քարուշեն, փայտաշեն և յերկաթատանիք տներ պիտի այրվեն մոտավորապես Յեվ հենց այն պատճառով, վոր նրանք կարող էլին կանխապես ասել այդ բանը, հենց այն պատճառով է, վոր նրանք գիտեն այս: Այլ խի պատճառով է, վոր նրանք վորոշ տեսակի տներից ավելի ապահովագրական դումարներ են վերցնում, մյուսներից՝ պակաս:

Իրանց ամբողջ գործունեյությամբ ապահովագրական ընկերություններն ապացուցին, վոր հրդեհների միջոցին վոչ մի օտավաճային կամքի միջամետություն չի յերևում, վոր այստեղ չկա վոչ դայրոյթ և վոչ ել բարեշնորհումն այս կամ այն աստծու կողմից այն բանի համար, վոր մարդիկ ծնկաչոքում են սրբապատկերների տոջե, վրակեղատում և արծաթադատում են նրանց, յերգում են, ինչ վոր հմայախոսություններ են անողներն և կանթեղների

ուրախ կրակներն են վառում:

Ապահովագրութեան խնարհն չի վերացնում հրդեհները, սակայն նա ազատում է հրդեհների ավերածանքից առաջացող հնչող սարսափից և ցուլց և տալիս, վոր այստեղ ամեն ինչ կարելի չէ նախատեսել և շատ բան կարելի չէ փոխել խելացի միջոցներով և խելացի գործունեությամբ, վորը ըզխում է նախատեսութեանից:

Նույնն է ցանքերի, ապահովագրութեանը կարկառանքութեանից: Այստեղ էլ յերկարատե գիտողութեանների հիման վրա կարելի չէ վորոշել, թե ամեն տարի ընդհանուր ցանքերի վոր մասն է միջին թվով ջարդվում կարկափից: Յեղ գործը կարելի չէ զննել այնպիսի ձևով, վոր տարեկան ապահովագրական վճարներով կարելի չէ ծախել այն անխուսափելի փաստները, վորոնք առաջանում են կարկառանքութեանից: Յեղ այստեղ էլ նույն կանոնադրութեանն է, վորը չէր կարող գոյութեան ունենալ, յեթե միայն կարկառու տեղալիս լինեք ինչ վոր զայրացած աստծու քմահաճությոյ:

Կամ վերջինսը ծովային փոթորիկներն ու նաւարեկումները: Ասում են. — «ով ծովում չէ յեղել նո սարսափ չի տեսել»: Յեղ ծովը սարսափելի չէ վոր միայն իր փոթորիկների ահալոր ավերածութեաններով, այլ և նրանով, վոր միշտ էլ հնարավոր չէ նույնիսկ մեկ որ առաջ կանխատեսել նրա փոթորիկները:

Այնուամենայնիվ շատ վաղուց և արդեն, մի քանի տասնյակ տարի, վոր գոյութեան ունեն ծովային բեռների ապահովագրական բնկերութեաններ: Նայելով իր աղյուսակներին, ամեն մի ապահովագրող կարող է տեսլ, վոր յեթե նովը կանգնից կիսաբոն է մեկնում ապա բեռների արժեքի ամեն մի հարյուր բութուց վերցվում է մեկ կողմի: Յեթե նա մեկնում է

1292

<< Ազգային գրադարան

NL0027882

1212

